

XII.

Jó-e az Isten?

Amit az utolsó fejezetben még el akarunk mondani, szoros kapcsolatban van az élet sok keserves, fájdalmas tapasztalatával. Kapcsolatban van a soha meg nem szűnő lelki küzdelmekkel, amelyek a bűn érzete következtében végigvonódnak az embereken. Talán nem túlozunk, ha azt állítjuk, hogy a világban található rossz minden időben a legkönyörtelenebbül aláásta sok ember isten-hitét.

Damoklesről mondják, hogy a király asztalánál ülve, amely a legnagyobb csínnal és gazdagsággal volt megterítve, étvágytalanul, kedvetlenül, fájdalmasan nézett. Minden gondolata ugyanis afelé a kard felé fordult, amely fenyegetően egyetlen hajszállal a feje fölé volt akasztva. Bizonyos tekintetben minden ember helyzete hasonlít a Damokleséhez. Akárhogyan próbáljuk is, nem tudunk megszabadulni a gondolattól, hogy fejünk felett állandóan fenyeget a fájdalom, a szenvedés, a bűnérzet nehéz kardja. James is úgy érzi, hogy »az élet serlege alján mindig marad valami maradandóan keserű és drasztikus.«¹

A világban van természetesen nagyon sok olyan vonás, amely arra utal, hogy van értelem és érték a teremtésben. Mindamellett az élet napfényes oldala mellett mindig ott találjuk a fájdalmat, a sötétet, mint az élet szomorú árnyait. A nap, amely melegíti a földet, időnként fel is perzseli; az eső, mely a termőföld televényét kövéríti, sokszor elpusztít minden növényzetet. Ugyanazok az erők, amelyek az embert létrehozták, olyan szenvedélyekkel látták el azt, amelyek végzetessé válhatnak életére nézve. Ugyanaz a világ, amely Jézussal ajándékozott meg, Nérót is melengette kebelén. A zsoltárírók, a próféták, a látnokok a történelem minden idejében fájdalmasan sóhajtottak fel, valahányszor az élet fekete felét tapasztalták, élték át. A filozófusok nem

¹ „Pragmatism“ 295. lap.

egyszer hangoztatták. hogy ez a lehető legjobb világ; ezt az igazságot azonban az ember nem mindig tudja elhinni.

A vallásra nézve a kínos kérdés az, hogy miért van a világban egyáltalán rossz. Mi ma is arra tanítjuk az embereket, hogy a világot egy bölcs, hatalmas és jó Isten kormányozza. Mi ennek az Istennek gyermekei vagyunk, az Ő szeretetének tárgyai. Az élet azonban gyakran rácáfolni látszik ezekre az állításokra. A szenvedéseket, a sírást, érthetetlenül rosszat, a fájdalmat elhallgatni és eltagadni nem lehet. Hogyan engedi meg egy jó Isten azt, hogy az a teméntelen keserűség annyira uralkodó legyen az Ő világában? Ha az Isten nem akarja megszüntetni az életet sokszor rabságba hajtó rosszat, akkor az Isten nem jó. Ha pedig akarja, hogy a rossz ne gyötörje az ember-állat világot s még sem tud intézkedni ezt illetőleg, akkor Isten nem mindenható, akkor Ő is olyan mint mi, tehetetlen lény. Ebben az esetben Isten nem végtelen hatalmú erő, hanem olyan, mint akit a körülmények korlátoznak, az adottságok megkötnek. Szóval, mivel a világban a rossz létezik, Isten vagy nem jó, vagy nem mindenható.

Úgy látszik egy pillanatra, hogy itt feltétlenül pálcát kell törnünk Isten valamelyik tulajdonsága felett. Vagy megtartjuk a jóságát s akkor elismerjük, hogy nem mindenható; vagy ragaszkodunk erejéhez, hatalmához s akkor lemondunk arról, hogy jónak higgyük, vagy képzeljük. A tapasztalat, mintha azt igazolná sokszor, hogy Isten erős, törvényei könyörtelenségeivel munkáló, sőt bosszúálló is. Inkább látszik mindenhatónak, mint jónak. De senki sem tagadhatja, hogy vannak pillanatok, kimondhatatlanul drága órák, amelyek az Isten jóságát igazolják.

A megelőző fejezetben próbáltuk kifejtetni azt, hogy Isten mindenhatóságát egykönnyen azért nem vethetjük el, mert csak részszerint lévén bennünk ismeret, végső ítéleteket nem hozhatunk. Az bizonyos, hogy a vallásos lélek számára mindkét isteni tulajdonság alapvető és fontos. Amelyik percben bebizonyosodik, hogy Isten egy küzdelmekkel, nehézségekkel munkálkodó lény, akinek a teremtés nagy munkája néha szenvedést és gyötrelmet jelent; ha felfedezzük, hogy Istennek is gondot adnak egyes nehéz feladatok, a vallásos hit megrendül. Viszont egy olyan Istent imádni, olyan Istenhez ragaszkodni, aki nem jó, képtelenségnek látszik. Megértjük Von Hügel, a nagy német misztikust, ki a szenvedő Isten-fogalmával kapcsolatban azt mondja, hogy a vallásért magáért szükséges, hogy Istent, olyanak tartsuk, mint akiben gyengeség, tökéletlen vonás nincs. Sze-

rinte: a vallást magát aláássuk, ha Istent olyannak fogjuk fel, mint amilyenek mi vagyunk, olyannak, akinek fájdalmai vannak.¹
»Egy boldogtalan Isten a világegyetem csődjét jelentené.«²

Az orthodox vallások rosszról való felfogása és arról való magyarázata általában ismeretes. A bibliai paradicsomi jelenet, Ádám és Éva régi meséje áll a magyarázatok központjában s így ez előkapott újtestamentumi magyarázkodás betakarja a nehéz probléma súlyos kérdéseit. Azonban ez sem az értelmet, sem az érzelmet meg nem nyugtatja.

Ebben a pillanatban Brightman, Waterhouse, Matthews, Von Hügel, Shebbeare,³ J. W. G. Ward,⁴ D. E. Kendal⁵ művei vannak előttem s e filozófusok felfogása a rossz kérdésével kapcsolatos nézete összesített eredményeként a következő bizonyítékokat tudom felhozni az Isten jósága mellett: 1. A világban az életben található erkölcsi rossz az ember szabad akaratával magyarázható, cselekedetei következménye. 2. A legtöbb fájdalom tisztítja, erősíti az emberi lelket. 3. Azok a rosszak, amelyekre természetes magyarázatunk nincs, esetleg csak azért tűnnek rosszaknak, mert Isten céljai nem világosak. 4. Éppen annyira jogunk van feltenni azt, hogy minden látszólag rossz mögött meghúzódik valami rejtett jó cél, mint ahogy a tudomány joggal hiszi, hogy minden, eleddig még meg nem magyarázott természeti tűneménynek feltétlen van oka és valamikor megmagyarázható lesz. 5. Általában a rossz problémája csak akkor merül fel, amikor a vallásos feltevés igazsága nyíltan, vagy őszintén el van fogadva. 6. Akik a rossz jelenléte miatt akár Isten létezését, akár az Ő jóságát tagadják, nem tudják megmagyarázni a világban található jót.

Azt hiszem, nem lesz érdektelen, ha a felsorolt pontokat közelebbről megvizsgálva, részleteikben is megvilágítjuk.

Az a testi és lelki rossz, fájdalom és szenvedés, gyötrelem és kín, amely elkövetett bűnök következménye, természetesen büntetés, amit mindenki azért kap, mert semmibe vette a fizikai, vagy erkölcsi törvények valamelyikét. Ez aratása azoknak a magvaknak, amelyeket könnyelmű perceinkben szórtunk el meg gondolatlanul. Ez volt Jézus felfogása, amint azt megtudjuk ta-

¹ „Essays and Addresses“ (II k.) 167. lap.

² Mezey: „Impossibility of God“ 171. lap.

³ „The Challenge of the Universe“ 1—20. lap.

⁴ „The Problem that Perplex...“ 10—25. lap.

⁵ „God“ 167—195. lap.

2 nítványaitól, midőn a születésétől fogva vak emberrel kapcsolatban azt kérdik a Mestertől: Mester, ki követte el a bűnt, ez az ember, vagy pedig szülei? — E kérdésre vissza fogunk térni még, előbb azonban reá kell mutatnunk arra, hogy a legtöbb fájdalom tisztítja, erősíti az emberi lelket. Tulajdonképpen nem is tudjuk bizonyítani, hogy a fájdalom valami végső rossz. Valóban mi annak tartjuk, azonban csak azért, mert természetünk fél a fájdalomtól. Ha visszanezünk perceinkre, amikor fájdalomunk volt, amikor szenvedtünk s úgy szemléljük azokat, mint elmúlt dolgokat, az akkor súlyosnak, kínosnak tűnt fájdalom nagyon enyhének bizonyul.

3 Sokszor és sok tekintetben a fájdalom, a test és a lélek örének bizonyul; különösen akkor, amikor előre megjelenti a nagyobb veszedelmet. Hírnök a fájdalom, amely megmondja, hogy tudva, vagy tudatlanul az élet valamelyik lépését elvétettük. A szenvedés iskola, miáltal sok értékes leckét lehet megtanulni. Gondolkozni tanítja az embert, gondolkozni pedig nem könnyű dolog. A fájdalom nagyon sokszor megédesíti, boldoggá teszi a lélek életét. Ha nem volna jelen az életben, még könnyelműbb, még léhább nemzedék volnánk, kik sohasem törődnénk másokkal. Mint ahogy Ézsaiás ajkát eleven szénnel érintette az angyal, hogy az szebben és igazabban szóljon, — sokszor így érint meg minden embert a fájdalom angyala, hogy ezáltal tisztábbá, erősebbé tegye őket... A fájdalom előcsalja a lélekben felhasználatlanul nyugvó lehetőségeket és tehetséges vonásokat. Miként a márványból is csak a szobrász kemény véső-vágásai által épül értékes, művészi alkotás, miként csak a keményre kifeszített húr ad csodás, tiszta hangokat, úgy a lélek is a próbák, a csapások alatt erősödik, tisztul és gazdagszik.

Visszatérve a vakon született ember esetéhez, magunk előtt látunk egy jelenséget, amelyet a felsorolt pontok közül a harmadikba csoportosíthatunk. Az e csoportba tartozó rosszat és fájdalmat nem értjük. Az említett esetről, ha csak azt nem hisszük, hogy mégegyszer élt a vakon született ember, ha csak a lélekvándorlás keleti tanával nem magyarázzuk azt, el kell ismernünk, hogy a vakon született ember fájdalma, nyomorúsága nem az ő hibája, bűne. Lehet, hogy az átöröklés törvényével sok ilyen homályos esetet meg lehetne világítani s lehetne utalni arra, hogy a cselekvések következménye soha el nem marad, az apák egres-evését sokszor megbűnhödi a fiúk, mivel az ők foguk vásik el. Azonban, ahelyett, hogy a dogmatikus keresz-

tények mintájára mindennek pontos magyarázatot adnánk, ismerjük el, hogy vannak dolgok, amelyeket nem tudunk megérteni. Azonban, mert hiszünk Istenben, feltételezzük, hogy célja van minden fájdalomnak.

Bizonyításunk negyedik pontját nincs miért bővebben magyarázzuk. Egészen természetes, hogy jogunk van a dolgok változatos, sokszor ellentétesnek látszó felszíne mögött egy határozott alapot, irányt, célt feltételezni. Jogunk van azt képzelni, hogy Isten van és jó. Éppen úgy, mint ahogy a tudománynak jogában áll hinni, hogy a világegyetem visszafelel a kutató értelemnek s minden ismeretlen jelenségnek és ténynek magyarázatot szolgáltat egyszer.

Bizonyításunk ötödik pontját Waterhausenál találjuk szépen kifejtve.¹ Szerinte a fájdalom, a rossz ténye kezdettől fogva létezik s mindezideig az Istenben vetett hitet le nem rombolta, sőt az Isten jóságába vetett hit is sértetlenül maradt. Addig, amíg az istenfogalom nem emelkedett ki a primitív vallások alacsony légköréből, a rossz problémája nem létezett. Egy következetes hitetlennek sem lehet problémája a világban található rossz. Ha azt tartja, hogy a vallásos világnézet illuzórikus, alap nélküli, akkor a dolgokat úgy kell vennie, ahogy vannak. Akkor nincs alap, amin állva követelhetné, vagy elvárhatná, hogy a rossz ne létezzék. Tehát e problémának a felvetése szoros összefüggésben áll a rendületlen istenhittel. Csak azok számára vetődik fel a probléma, akik hisznek. Ha a hitet elvetjük, a probléma megoldódik. Viszont akkor nincs helye semmiféle lázadásnak, kifogásnak, követelésnek a létezéssel, az élettel kapcsolatban. Ez a tény azonban óriási jelentőséggel bír. Azok ugyanis, akik a problémát felvetik, hisznek, tehát a gyakorlatban legalább is találnak valamilyen megoldást e mély és örökre felszínen álló kérdésre. Elméleti magyarázatot arra, hogy a rossz miért létezik egyáltalán, amint már jeleztük, csak akkor tudnánk adni, ha ismernők az egész világegyetemet s tudnók azt, hogy az miért létezik. Ehhez pedig egyelőre nincs sok reményünk. Meg kell elégednünk azzal, amivel a tudomány emberei is nyugalmat és türelmet, sőt bizonyosságot nyernek... azzal ugyanis, hogy valamilyen megoldás van még akkor is, ha azt most még nem is fedeztük fel. Isten szemével egyszerre és összefüggésben látni minden szenvedést, küzdelmet, bajt és bánatot... egészen más látás lehet, mint a mi homályos látásunkkal nézni az apró, törékeny része-

¹ „The Phil. of Rel. Exp.“ 171—182. lap.

ket. Mi úgy képzeljük, hogy egy olyan világegyetem, amelyet mi irányítanánk és rendeznénk, nem tartalmazna semmi rosszat. A tény, hogy Isten világában jelen van a rossz a vallásos lélek számára, azt jelenti, hogy Isten valahogyan megoldja az ellentmondásnak tűnő dolgokat s hogy ő azt így csinálja, csak azt jelentheti, hogy ez a lehető legjobb formája az Ő teremtmódszerének, amellyel bölcs célját elérni akarja.

E gondolatokkal be is fejezzük dolgozatunkat. Nem mintha Isten lényével kapcsolatos minden kérdést megvitattunk volna. Tudjuk, hogy végtelen természete egyúttal a kérdések végtelen sorát vetíti ki önmagából. De befejezzük, mert ez alkalomra ennyi volt a tárgyunk. Tudom azt is, hogy gondolatmenetem nem mindig és nem mindenben volt teljesen kifejtve, alátámasztva. Szolgáljon azonban mentségül az, hogy a munka ilyen formájában való megírásához is nagyon sok gondolkozó felfogást kellett megismernem, nagyon sok nézetet megvizsgá'nom s nagyon kellett ügyelnem arra, hogy az olvasó észrevegye, hogy nem a vallásos előítélet mondat velem bizonyos dolgokat, hanem a tények vizsgálata, a megközelíthetőleg objektív ítélet.

Nem tudom, tettem-e világosabbá az élet e legfontosabb, legmélyebb kérdését? Hoztam-e valakihez közelebb Istent? Hiszem azonban, hogy unitárius szellemben megírt munkám valamilyen hivatást betölt.

Tartalomjegyzék.

	Oldal
I. Kétkedés	5
II. Új istenek a régi helyett	16
III. Vallás Isten nélkül. (Humánizmus)	25
IV. Az Istenfogalomról általában... ..	37
V. Isten a megváltozott világban	44
VI. Tudomány Istennel... ..	47
VII. Bizonyítékok Isten létezésére mellett	53
VIII. A vallásos tapasztalat, mint közvetlen bizonyíték... ..	60
IX. Isten és a világ	66
X. Isten személyes... ..	72
XI. Mindenható-e az Isten?	76
XII. Jó-e az Isten?	85

Szerző megjelent munkái:

Bévezetés a vallás lényegéhez. (1934) 153 oldal.

Kérdések és feleletek. (1934) 16 oldal.

